

Марина Скиба,

кандидат наук з державного управління,
головний консультант відділу економічної стратегії
Національного інституту стратегічних досліджень

Стимулювання інноваційної діяльності в контексті посткризового відновлення економіки України

У статті здійснено аналіз інноваційної діяльності в Україні, що дало змогу виявити основні фактори, які впливають на зниження інноваційної активності. Досліджено зарубіжний досвід стимулювання інноваційної діяльності в післякризовий період та запропоновано практичні рекомендації стосовно заходів щодо стимулювання інноваційної діяльності в Україні.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інвестиції, державне регулювання інноваційної діяльності.

The main indicators of the innovative activities in Ukraine were analyzed in the article. This analysis allowed to reveal the basic factors affecting the decrease of the innovative activities. The study has been carried out with the glance to the foreign experience observations in the post-crisis period. The practical policies on the stimulus measures for Ukraine have been suggested to follow.

Key words: innovation, innovative activities, investment, public administration of innovative activities.

Постановка проблеми. Необхідність поступового відновлення економіки України після світової фінансово-економічної кризи, створення конкурентоспроможної економіки, забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення, утвердження інноваційної моделі розвитку та забезпечення на цій основі довгострокового економічного зростання у посткризовий період актуалізує проблему стимулювання інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених раніше частин проблеми. Питанням стимулювання інноваційної діяльності присвячено досить багато праць провідних фахівців. Так, питання інноваційного розвитку економіки та окремі проблеми його стимулювання висвітлені в працях В.Гейця, В.Гусева, Н.Краснокутської, І.Крючкової, О.Лапко, І.Мітюкової, А.Присяжнюк, О.Рогожина, В.Семиноженка, А.Сухорукова, Л.Федулової. Але питання стимулювання інноваційної діяльності в умовах післякризового розвитку економіки та дослідження досвіду стимулювання інноваційної діяльності в зарубіжних країнах у вказаний період в роботах зазначених фахівців недостатньо відображені.

Метою статті є виявлення на основі аналізу динаміки інноваційних процесів в економіці України основних факторів, що впливають на зниження інноваційної активності, дослідити зарубіжний досвід використання інструментів стимулювання інноваційної діяльності та виробити практичні

рекомендації щодо підвищення ефективності регулюючого впливу держави в цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посткризове відновлення вітчизняної економіки, що розпочалось у 2010 р. і характеризувалось зростанням ВВП на 4,2% порівняно з 2009 р., приростом темпів зростання обсягів реалізованої промислової продукції на 11%, зниженням темпів інфляції на 6,5 відсоткових пунктів, зростанням обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну на 11% не є вельми обнадійливим, оскільки зростання ВВП відбувалось переважно за рахунок наявних технологічних потужностей та обмеженого впливу НТП, що свідчить про неможливість забезпечення стійкого економічного зростання у довгостроковій перспективі [1]. Так, частка промислових підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, у 2010 р. становила 13,8% від загальної кількості промислових підприємств, тоді як у 2007 р. - 14,2%, зменшилась і питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промисловості [2, с. 175]. Так, у 2010 р. її обсяг становив 3,2% від загального обсягу промислової продукції, тоді як у 2007 р. - 45,8 млрд грн, що становило 6,7% від загального обсягу. Незважаючи на позитивне зростання у 2010 р. порівняно з минулим роком загальної кількості впроваджених нових технологічних процесів на 150, кількість маловідходних, ресурсоощадних та безвідходних процесів зменшилась більш ніж у 1,5 раза і становила у 2010 р. 479. Отже, зазначені показники залишаються низькими як для країни, що декларує економічне зростання на основі інноваційної моделі розвитку економіки, та порівняно з країнами ЄС (частка інноваційно активних підприємств в Португалії становить 26%, Нідерландах - 62%, Німеччині - 69%, Ірландії - 74%).

Серед основних чинників, що впливали на зниження інноваційної активності, варто насамперед виділити інституційно-правові та фінансові чинники. Так, доволі важливим засобом впливу на інноваційну діяльність є наявність інституційно-правових механізмів, зокрема створення відповідного правового поля для ефективної інноваційної діяльності та формування відповідної системи органів державного управління, яка б справляла регулюючий вплив на суб'єктів інноваційної діяльності. Відповідно до Закону України "Про інноваційну діяльність" державне регулювання здійснюється шляхом визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів [4]. Але визначені у ст. 8 Закону України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності втратили актуальність, оскільки їх дія встановлена до 2007 р., а визначений у ст. 4 механізм формування та затвердження середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності не спрацьовує. Неодноразові спроби внести зміни у зазначений закон або замінити його іншим не знаходили

підтримки у Верховній Раді України. Наприклад, останній проект Закону "Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності" реєстраційний № 7333 від 4.11.2010 р., був направлений на доопрацювання як такий, що не узгоджується з вимогами законодавчої техніки та може призвести до виникнення колізій у законодавстві.

Потребують узгодження нормативно-правові документи щодо визначення стратегії розвитку. Так, реалізація Закону України "Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій" передбачає такі зміни в структурі промислового комплексу за технологічними укладами: збільшення у період до 2013 р. обсягу виробництв V технологічного укладу з 5 до 12%, а виробництв VI технологічного укладу - з 1 до 3% [3, с. 9]. Як бачимо, ця програма спрямована на реалізацію стратегії наздоганяючого розвитку, що закріплює багатокладність української економіки. На противагу цьому Стратегія економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004-2015 рр. передбачає реалізацію стратегії "інноваційного прориву", яка базується на прискоренні науково-технологічного прогресу, створенні нових поколінь техніки та технологій, просуванні в постіндустріальному напрямі розвитку, що визначається пріоритетними завданнями стратегії структурних перетворень.

Ще одним важливим чинником, що впливає на здійснення інноваційної діяльності, в Україні, є формування організаційної структури, що розробляє та забезпечує реалізацію державної політики щодо інноваційної діяльності, а також визначає та наділяє відповідними повноваженнями спеціально уповноважений орган державної влади у цій сфері. Але варто зазначити, що часті зміни в організаційній структурі державного управління інноваційною діяльністю попри позитивний ефект, що досягається завдяки скороченню адміністративних функцій та витрат на утримання управлінського апарату, можуть призвести до порушення координації у зазначеній сфері та втрати стійкості системи управління до зовнішніх впливів.

Найбільш вагомим чинником, що впливає на здійснення інноваційної діяльності, є наявність фінансового забезпечення. Так, попри незначне збільшення загального обсягу інноваційних витрат у 2010 р. порівняно з 2009 р. (табл. 1) досягти докризового рівня фінансування не вдалося. Негативно є в 2010 р., як і в минулому році, тенденція до зменшення обсягів фінансування з державного бюджету. Так, у 2009 р. не було виділено коштів на державну підтримку реалізації інноваційних та інвестиційних проектів у реальному секторі економіки через механізм здешевлення кредитів, надання кредитів на реалізацію інноваційних та інвестиційних проектів з упровадження передових енергозберігаючих технологій і технологій з виробництва альтернативних джерел палива та ін. Зменшення обсягів фінансування інноваційної діяльності, інвестицій у модернізацію та розвиток виробництва,

кількості інвестиційно-інноваційних програм призводить до загального зниження конкурентоспроможності виробництва та посилення сировинної орієнтації економіки.

Таблиця 1

**Фінансування інноваційної діяльності в Україні
за джерелами, 2000-2010 рр., млн грн***

Рік	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних (підприємств)	державного бюджету	іноземних інвесторів	з інших джерел
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9

*За даними Держкомстату України.

Становить інтерес з точки зору підтримки інноваційної діяльності досвід ЄС. Зокрема, у прийнятій у березні 2010 р. Стратегії економічного розвитку "Європа-2020" визначено, що інвестиції в дослідження і розробки мають становити 3% від ВВП [4]. Ключовим завданням у зазначеній Стратегії є переорієнтація досліджень, розробок та інновацій на вирішення глобальних проблем суспільства, пов'язаних зі зміною клімату, ощадливим використанням енергії та ресурсів, охороною здоров'я, демографічними проблемами. З цією метою заплановано вжити таких заходів.

На рівні ЄС Європейська Комісія має розробити стратегічний план з досліджень у галузі збереження енергії, транспорту, зміни клімату, доцільного використання ресурсів та ін; поліпшити основні умови для бізнесу та інновацій (створити Єдине патентне Бюро ЄС, спеціалізований Патентний Суд, модернізувати загальні положення про авторське право та товарні знаки, підвищити можливість використання захисту інтелектуальної власності малими і середніми підприємствами, прискорити прийняття взаємоузгоджених стандартів); задіяти "Європейські Інноваційні Партнерства" між ЄС та державами-членами ЄС для прискорення розвитку і трансферу технологій, необхідних для досягнення поставлених цілей ("побудова біоекономічного середовища-2020", "залучення технологій для формування європейського промислового майбутнього"); посилити і надалі розвивати політичні інструменти ЄС з метою підтримки розвитку та інновацій (структурні фонди,

фонди підтримки розвитку, рамкова програма з дослідження та розробок), включаючи тісну співпрацю з Європейським інвестиційним банком, спрощення адміністративних процедур для отримання фінансування, особливо для суб'єктів малого підприємництва і в галузі стимулюючих інноваційних механізмів, що належать до ринку вугільної промисловості, та ін.

На національному рівні органи державної влади країн-членів ЄС мають реформувати національну і регіональну системи досліджень, розробок та інновацій; упровадити спільне створення програм і розвивати кооперацію з іншими країнами ЄС з питань фінансування, гарантувати поширення технологій по всьому ЄС; зробити пріоритетним розвиток наукових знань, використовуючи податкові важелі та інші фінансові інструменти для збільшення інвестицій у дослідження, розробки та інновації. Чітке закріплення орієнтирів та інструментів їх досягнення на найвищому рівні стало вагомим фактором, що сприятиме досягненню цілей інноваційного розвитку країнами-членами ЄС у післякризовий період розвитку.

Доволі важливим інструментом стимулювання інноваційної діяльності в ЄС є 7-ма Рамкова програма ЄС з досліджень, технологічного розвитку та демонстраційних заходів, що розрахована на 7 років (2007-2013 рр.) та має бюджет понад 54 млрд євро*. Якщо розглянути участь України у 7-й Рамковій Програмі, то можна зазначити, що попри зростання у 2009 р. частки України на 0,1% у загальному обсязі фінансування (що склала - 0,7%), у 2010 р. її частка зменшилась і становила 0,3%; суттєво зменшився обсяг грантів, що надаються для українських учасників, з 3,78 млн євро у 2009 р. до 0,9 млн євро у 2010 р.; суттєво зменшилася кількість учасників з України в Програмі, що є доволі негативним явищем з погляду стимулювання активізації інноваційної діяльності (табл. 2).

Загалом у 2009 р. майже 1/5 залучених коштів на інноваційну діяльність в Україні надійшла від іноземних інвесторів. Порівняно з 2008 р. інвестування із іноземних джерел збільшилось на 1397,5 млн грн і становило 1512,9 млн грн. Так, на інноваційний розвиток була спрямована реалізація протягом 2008-2010 рр. Програми сусідства Україна-Румунія "Буковинський інноваційний центр", що фінансувалась Європейським Союзом в обсязі 820 млн євро, на стадії виконання перебуває проект щодо вдосконалення стратегій, політик та регулювання інновацій в Україні (загальний обсяг фінансування

---

*З понад 54 млрд євро 59,3% (32 млрд євро) спрямовується на фінансування напрямку "Співробітництво", 13,9% (7,5 млрд євро) на фундаментальні дослідження, 8,8% (4,75 млрд євро) на програму "Люди", 7,4% (4 млрд євро) на програму "Можливості", 5% (2,7 млрд євро) на програму "Свроагом". Підтримка надається державним та приватним науково-дослідним організаціям, університетам та іншим вищим навчальним закладам, дослідницьким центрам, мультинаціональним корпораціям, асоціаціям, торговельно-промисловим палатам, фондам, підприємствам малого і середнього бізнесу, органам державної влади, фінансовим структурам, а також окремим дослідникам.

2,78 млн євро, термін реалізації з липня 2009 р. по жовтень 2011 р.), виділені кошти ЄС і на розробку схем фінансування та інфраструктури для підтримки інновацій в Україні (загальний обсяг фінансування 2,31 млн євро, термін реалізації з липня 2009 р. по вересень 2011 р.), на підтримку наукоємних та інноваційних підприємств, а також трансфер технологій у бізнес України ЄС виділено 2,47 млн євро (термін реалізації проекту червень 2009 р. - серпень 2011 р.) [5, с.117-119].

Таблиця 2

**Основні показники оцінки проектів України
в Сьомій рамковій програмі ЄС, 2008-2010 рр.***

Показники	2008	2009	2010
Кількість проектів за участю щонайменше одного представника України	30	25	7
Загальна кількість учасників з України	38	44	8
Гранти для українських учасників, млн євро	3,17	3,78	0,9
Частка проектів за участю України у загальній кількості проектів	0,22	0,26	0,07
Частка України у загальній кількості учасників	23,75	20,18	9,09
Участь України у загальному обсязі фінансування	0,06	0,08	0,02
Кількість проектів, які координує Україна		3	2

*Побудовано автором за даними [6].

Подальше розширення міжнародної співпраці у сфері інноваційної діяльності між Україною та країнами-членами ЄС стане вагомим фактором, що сприятиме збільшенню обсягів інвестицій в інноваційну сферу, а отже, буде дієвим інструментом формування інноваційної системи в Україні.

Становить інтерес досвід щодо стимулювання інноваційної діяльності в Російській Федерації, яке здійснювалось у 2010 р. шляхом: формування системи надання бюджетних грантів (субсидій) підприємствам за пріоритетними напрямками інноваційної діяльності, включаючи проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), розробки та проектування нових зразків інноваційної промислової продукції, компенсації витрат на патентування за кордоном; розробки та реалізації державними корпораціями і компаніями з державною участю корпоративних програм інноваційного розвитку, що задовольняють встановлені Урядом РФ вимоги; установлення пільгового перехідного періоду зі зростання навантаження на фонд оплати праці для окремих категорій інноваційних підприємств; постановки на баланс об'єктів інтелектуальної власності з урахуванням понесених витрат на НДДКР; посилення державної підтримки створення малого інноваційного бізнесу через додаткову капіталізацію Фонду сприяння розвитку малих форм підприємств у науково-технічній сфері; надання пільг зі сплати податку на прибуток і податку на майно окремій

категорії підприємств інноваційної спрямованості; розширення пільгового (1,5-разове списання витрат) переліку НДДКР, удосконалення адміністрування цієї пільги, в тому числі шляхом формування переліку наукових організацій, уповноважених подавати висновок податковим органам про відповідність проведених компаніями НДДКР пільговому переліку; установлення термінів амортизації для нематеріальних активів, що безпосередньо використовуються в науково-технічній і виробничій діяльності, за вибором компанії від 2 до 10 років або на підставі наявних документів; підтримки через інститути розвитку, федеральні цільові програми створення "інноваційних поясів" навколо ВНЗ, наукових установ, великих і найбільших корпорацій, включаючи компанії з державною участю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження динаміки інноваційних процесів в економіці України свідчить, що найбільш вагомими факторами, що вплинули на інноваційну діяльність в Україні, є зменшення обсягів фінансування та витрат на виконання державних програм, недосконалість інституційно-правового середовища, наявність прогалин у законодавстві, що регулює правовідносини в інноваційній сфері, та суперечностей, що призводять до виникнення правових колізій, зниження активності у сфері міжнародної кооперації, обмеження участі в міжнародних програмах, зокрема, в 7-й Рамковій програмі ЄС та ін. З метою забезпечення довгострокового стійкого економічного зростання, збільшення частки інноваційно активних підприємств та обсягів реалізованої інноваційної продукції необхідно: закріпити на загальнодержавному рівні інноваційний шлях розвитку економіки шляхом розробки довгострокового стратегічного нормативно-правового акта; переглянути існуючі пріоритетні напрями інноваційної діяльності та закріпити їх на законодавчому рівні; закріпити законодавчо організаційну структуру державного управління інноваційною діяльністю з чітким визначенням функцій та повноважень в інноваційній сфері кожного органу влади; механізм інвестиційно-інноваційного податкового кредиту на період виконання інноваційних проектів; відновити систему кредитування інноваційної діяльності шляхом компенсації ставок за кредитами із державного бюджету; збільшити обсяги інвестування, що спрямовуються на фінансування інфраструктурних проектів, шляхом розвитку механізму державно-приватного партнерства; утворити інноваційну венчурну компанію для інвестування інноваційної діяльності із залученням держави як повноправного партнера; підвищити попит на інноваційну продукцію шляхом запровадження на неї державного замовлення; сприяти посиленню міжнародної кооперації в інноваційній сфері шляхом формування інформаційного простору для міжнародного трансферу технологій. *Перспективою подальших досліджень* вбачається аналіз інституційного середовища інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : стат. зб. - К. : Держкомстат України, 2009. - 347 с.
3. Закон України про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високотехнологічних наукоємних технологій // Офіц. вісн. України. - 2004. - № 18. - Ст. 1275. - С. 9.
4. Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання. - Режим доступу: <http://ec.europa.eu/europe2020/documents>
5. Бураковський І. Вплив торгівельної політики на людський розвиток: оцінка потреб України у галузі сприяння міжнародній торгівлі / І. Бураковський, В. Мовчан. - К. : [б. в.], 2011. - 132 с.
6. Участь України у Сьомій Рамковій Програмі ЄС статистичний звіт. - Режим доступу: <http://www.jso-era.org.ua/uk/publications/documents>

Світлана Батіщева,

слухач НАДУ, начальник управління
капітальних вкладень та розвитку
інфраструктури міста Головного управління
економіки та інвестицій ВО КМР (КМДА)

Класифікація фінансових стимулів соціально-економічного розвитку

У статті окреслені підходи до визначення сутності фінансових стимулів, надані пропозиції щодо їх класифікації та її застосування для оптимізації системи управління фінансами.

Ключові слова: фінансовий стимул, класифікація, бюджетні стимули.

The article describes the approach to financial incentives definition and their classification; also, it proposes the ways of given classification use to optimize the financial system governance.

Key words: financial incentive, classification, budgetary incentive.

Постановка проблеми. Фінансовий механізм є одним з найважливіших механізмів впливу держави на процеси соціально-економічного розвитку країни. Важливою характеристикою фінансового механізму є його стимулююча роль. Виходячи з ролі держави в процесах регулювання фінансових відносин можна вважати, що на сьогодні фактично розроблено низку шаблонів створення фінансових стимулів. Дослідженню окремих фінансових важелів і фінансових стимулів, які виникають при їх застосуванні, присвячені роботи багатьох учених. Проте єдина класифікація фінансових стимулів, яка забезпечила б комплексне бачення проблеми, відсутня.